

TOMASZ BIAŁOŃCZYK

Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział w Katowicach

ORCID [0000-0003-4815-4669](https://orcid.org/0000-0003-4815-4669)

ZDZISŁAW JEDYNAK

Archiwum Państwowe w Katowicach

ORCID [0000-0001-5500-4365](https://orcid.org/0000-0001-5500-4365)

XXII MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA NAUKOWA Z CYKLU KULTURA EUROPY ŚRODKOWEJ PT. „MIASTA GÓRNICZE I GÓRNICCTWO W EUROPIE ŚRODKOWEJ” (ZABRZE, 15–16 XI 2018)

W dniach 15–16 XI 2018 r. odbyła się w Zabrzu XXII Międzynarodowa Konferencja Naukowa z cyklu Kultura Europy Środkowej. Tematem przewodnim konferencji były miasta górnicze i górnictwo w Europie Środkowej. Konferencję zorganizowała Polska Akademia Nauk Oddział w Katowicach, Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział w Katowicach oraz Urząd Miasta Zabrze. Patronat honorowy nad tegoroczną konferencją objęli m.in. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Prezes PAN i przedstawiciele miejscowych władz oraz instytucji naukowych i uczelni.

Konferencję rozpoczęła dyskusja panelowa, odnosząca się do problemów związanych z górnictwem i górnikami zarówno w dawnych, jak i we współczesnych czasach, którą poprzedził interesujący referat wprowadzający Ewy Chojeckiej pt. „*Narracje górnicze z terenu Zabrza, Zabrze 2016*”. *Refleksje czytelnika nad przemijalnością miejsca i pamięci*. Do wspomianej dyskusji zaproszono zarówno teoretyków, jak i praktyków, badaczy i osoby związane z górnictwem. Uczestniczyli więc w niej: Ewa Chojecka (Uniwersytet Śląski), Józef Dubiński (Polska Akademia Nauk), Władysław Duczko (Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztora w Pułtusk), ks. bp Jan Kopiec, Jerzy Markowski oraz Tadeusz Miczka

(Uniwersytet Śląski). W trakcie dyskusji poruszano wiele aspektów związanych z górnictwem w dawnych czasach, ale także zastanawiano się m.in. nad tym, jakie może być oblicze regionu Górnego Śląska, gdy całkowitemu wyczerpaniu ulegną jego złoża węgla kamiennego

Podczas konferencji ogłoszono 22 referaty. Pierwszy z nich zaprezentował Władysław Duczko (Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztora w Pułtuskach), a przedstawione zostały w nim problemy badawcze związane z eksploatacją srebra we wczesnym średniowieczu, głównie na terenie Polski. Następnie Sławomir Gawlas (Uniwersytet Warszawski) przedstawił politykę górnictwem Bolesława Wstydliviego. Prelegent zwrócił uwagę na brak dotąd monografii omawiającej w sposób kompleksowy rządzący tego księcia. Wojciech Iwańczak (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach) przedstawił początki górnictwa na czeskich ziemiach w ujęciu Franciszka Palackiego. W świetle rozważań ogłoszonych przez prelegenta tematyka ta nie była zbyt często poruszana na kartach prac tego wybitnego historyka, autora wielotomowego dzieła pt. *Dzieje narodu czeskiego w Czechach i na Morawach*. Attila Tózsza-Rigó (Uniwersytet w Miskolcu), tematem swojego wystąpienia uczynił górnictwo miedzi na Węgrzech w drugiej połowie XVI w. Wiele uwagi poświęcił Autor eksportowi miedzi do południowej Polski i Śląska. Prelegent wspominał, iż w Bańskiej Bystrzycy eksploatację miedzi prowadzili wówczas współpracujący ze sobą Wolfgang Paller i Leonard Weiss. Referat następny *Uničovský horní obvod a jeho hospodářské zázemí* wygłosili Pavel Šlězár i Jakub Novák (Uniwersytet w Ołomuńcu). Autorzy przedstawili powiązania lokowanego w 1234 r. Uničova, z położonymi wokół niego wsiami, które produkowały żywność (głównie: zboże, piwo i mięso), zaś miejscowi górnicy zajmowali się wydobywaniem rudy żelaza, złota, srebra i ołowiu. *Współpraca angielsko-pruska w świetle transferu technologii i modernizacji tarnogórskiego przemysłu w końcu XVIII wieku* była tematem kolejnego interesującego referatu autorstwa Przemysława Rubachy z Muzeum w Tarnowskich Górach. Z kolei Andrzej Synowiec (Uniwersytet Jagielloński) wygłosił referat pt. *Wkład Wacława Cybulskiego w rozwój i bezpieczeństwo polskiego i światowego górnictwa węglowego*. W pracy naukowej Cybulski zajmował się m.in. tak kluczowymi dla górnictwa zagadnieniami, jak wybuchy pyłu węglowego i ich zwalczanie, czy wybuchy metanu. Opublikował łącznie 151 prac. Referent przypominał, że w 1997 r. powołano fundację „Bezpieczne górnictwo im. Wacława Cybulskiego”, której

celem jest osiągnięcie przez polskie górnictwo najwyższych światowych standardów w dziedzinie bezpieczeństwa oraz higieny pracy.

W drugim dniu obrad najpierw swój referat pt. *Zarys dziejów słowackich miast górniczych* wygłosił Józef Ciągwa (Uniwersytet Śląski w Katowicach). Słowacja przez wiele wieków pozostawała w obrębie państwa węgierskiego. Były tu bardzo dawne tradycje górnictwa miedzi, złota i srebra. Na czoło wysunęła się zwłaszcza Bańska Szczawnica, gdzie wydobywano złoto i srebro. Przedsiębiorcy górniczy przybyli tu głównie z Tyrolu i Kutnej Hory. Innymi znaczącymi miastami były też Kremnica i Spiska Nowa Wieś. Spośród przedsiębiorców górniczych należy wymienić przede wszystkim Turzonów, którzy na początku XVI w. przebywali także w Krakowie. Założyli oni nawet spółkę górniczą z Fuggerami z Augsburga. Następnie Marie Bláhová (Uniwersytet Karola w Pradze) w referacie pt. *Horní města ve středověkých Čechách* przedstawiła tradycje górnicze w Jihlavie, sięgające XII w. Wydobycie srebra w tej okolicy było związane z zapotrzebowaniem na wybijanie monet – tzw. groszy praskich będących w użyciu także w Polsce. Mennictwo to rozwinęło się zwłaszcza na początku XIV w. jako skutek reformy Wacława II w tym zakresie. W XIV w. szczególnie rozwinęło się górnictwo srebra i ołowiu w Kutnej Horze i Příbramie. Marek Cetwiński (Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. J. Długosza w Częstochowie) w referacie pt. *Hallstatt: przeszłość jako towar (wokół historii miasta i kopalń soli)* przedstawił stan wiedzy o górnictwie w rejonie tej miejscowości, pięknie położonej nad jeziorem w Alpach w Górnej Austrii. W połowie XIX w. rozpoczęły się tutaj wykopaliska, które odkryły znaczną ilość narzędzi i naczyń z brązu i rozwinięte osadnictwo. Ten typ narzędzi, spotykany także na terenie obecnej Polski, nazwano kulturą halsztacką. Poprzez rozbudowę infrastruktury (np. kolejki linowej i bazy hotelowej) i liczne wydawnictwa, a zwłaszcza ostatnio opublikowanej obszernej monografii pt. *Salz-Reich. 7000 Jahre Hallstatt*, udało się zachęcić turystów z całego świata do zwiedzania tego miejsca. Borys Paszkiewicz (Uniwersytet Wrocławski) w swym referacie pt. *Miasta górnicze a miasta mennicze w Europie Środkowej* przedstawił współzależność między ośrodkami wydobywania srebra a miastami, które miały uprawnienia do wybijania monet. Zwrócił uwagę na fakt, że niekiedy miasta te nie były położone w bezpośrednim sąsiedztwie wydobywania metali, bo np. srebro wydobywane w XVI w. w okolicy Tarnowskich Gór (w księstwie bytomskim) służyło do wybijania monet w Karniowie, stolicy innego księstwa będącego również pod panowaniem Hohenzollernów z Ansbach, ponieważ księstwo bytomskie nie

miało wtedy takich uprawnień. István Draskóczy (Uniwersytet w Budapeszcie) w referacie pt. *Bergstädte und Salzbergbau im spätmittelalterlichen Ungarn* przedstawił dzieje górnictwa soli na terenie dawnych Węgier, a głównie w Siedmiogrodzie (w Nagybánya, Baia Mare w obecnej Rumunii). Piotr Okniński (Uniwersytet Warszawski) w referacie pt. *Miasto górnicze Chęciny w późnym średniowieczu* omówił wpływ górnictwa rudy miedzi w okolicy Kielc na rozwój miasta powstałego na terenie należącym do wsi Stare Chęciny. Nie jest pewne, czy dominujący nad miastem zamek był zbudowany za Władysława Łokietka, czy jeszcze za panowania Wacława II. Dorota Żurek (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie) w referacie pt. *Rola Chrzanowa w górnictwie ołowiu w okresie średniowiecza i wczesnej nowożytności* przedstawiła rozwój tego górnictwa zwłaszcza w Luszowicach, które po okresie upadku odrodziło się w XVI w. Stefan Siemer (Niemieckie Muzeum Górnictwa w Bochum) wygłosił referat pt. *Die Bergbaustadt Gelsenkirchen: Identitätsbildungen zwischen Hochindustrialisierung und Strukturwandel*, w którym przedstawił rozwój górnictwa węglowego w XIX i XX w. oraz problemy związane z zamknięciem kopalń w Zagłębiu Ruhry, co przyczyniło się do dużego bezrobocia i braku perspektyw zawodowych wśród mieszkańców. Zdzisław Jedynek (Archiwum Państwowe w Katowicach) w referacie pt. *Rozwój miasta górniczego Tarnowskie Góry w świetle dokumentów archiwalnych z lat 1526–1562* omówił dobrze zachowane, mimo wielu przemieszczeń, dokumenty poświadczające, że podstawą rozwoju miasta było wydobywanie srebra i ołowiu. Dokumenty te w większości zostały wydane w pełnym brzmieniu lub w formie regestów w *Codex diplomaticus Silesiae* w tomach 20 i 21 przez Konrada Wutkego. Autor referatu dokonał interesującego uzupełnienia odnośnie do najstarszego dokumentu, tzw. Wolności Górniczej (*Begfreiheit*) z 1526 r. Okazuje się bowiem, że pierwotnie był on wydrukowany na papierze i posiadał dwie odcisnięte pieczęcie wystawców – Jerzego Hohenzollerna i Jana II księcia opolskiego. Stefan Ciara (Uniwersytet Warszawski) przedstawił referat pt. *Wołyńskie kopalnie bazaltu i granitu jako czynnik miastotwórczy w dobie II Rzeczypospolitej*. Występowanie i eksploatacja złóż tych wysokiej jakości skał magmowych w tym regionie nie są szerzej znane. Pokłady te występują zwłaszcza w okolicy Korca. Były one wykorzystywane przy budowie dróg bitych i w budownictwie. Zygmunt Woźniczka (Uniwersytet Śląski w Katowicach) w referacie pt. *Dąbrowa Górnicza – wpływ górnictwa na rozwój miasta* przedstawił rozwój górnictwa węgla kamiennego w XIX w. w osadzie, a potem mieście, od którego pochodzi nazwa Zagłębie

Dąbrowskie. Najstarsza i najważniejsza była Kopalnia „Reden” istniejąca w latach 1796–1934, a po II wojnie światowej kopalnia „Paryż”, która przez długi czas nosiła nazwę KWK „Generał Zawadzki”. Zdeněk Jirásek (Uniwersytet Śląski w Opawie) w referacie pt. *Česká hornická města v česko-polském přihraničí po druhé světové válce* przedstawił wydobycie węgla kamiennego i rozwój ludnościowy Zagłębia Karwińsko-Ostrawskiego oraz ośrodka w rejonie ziemi kłodzkiej, a także problemy związane z restrukturalizacją miast w nich położonych. Następnie Bogusław Czechowicz (Uniwersytet Opolski) w referacie *Mnisi i górnicy. Średniowieczna Kutná Hora piórem nowożytnego cystersa* przedstawił nieznany dotychczas opis tego miasta, rozwijającego się w związku z górnictwem srebra, który został sporządzony przez cysterskiego zakonnika. Marek Stawski (Szkola Wyższa Przymierza Rodzin w Warszawie) w referacie pt. *Średniowieczne patronia kościołów w miastach górniczych na obszarze Europy Środkowo-Wschodniej* stwierdził, że wezwanie patronki górników św. Barbary nie było nadawane kościołom w najstarszych miastach mających długą tradycję górnictw. Najbardziej okazałym kościołem i jednym z pierwszych pod tym wezwaniem na tych terenach jest niewątpliwie kościół w Kutnej Horze. Wynikało to stąd, że miasto to odgrywało wyjątkową rolę w wydobyciu srebra. Istniała tu duża mennica wydająca grosze praskie. Hana Pátková (Uniwersytet Karola w Pradze) w referacie *Zbožnost v českých horních městech na sklonku středověku* przedstawiła kult św. Barbary i fundacje kościelne z nim związane. Beata Piecha van Schagen (Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrze) przedstawiła referat pt. *Górnośląska patronka. Hipotezy dotyczące zakorzenienia się i popularności kultu św. Barbary wśród górników na Górnym Śląsku w kontekście europejskiej kultury górniczej*, w którym ukazała obrzędowość związaną z tym kultem podczas trudnej i niebezpiecznej pracy w kopalniach węgla kamiennego i galmanu na tym terenie.

W toku dyskusji i w podsumowaniu konferencji podkreślono, że rozwój górnictwa kruszcowego, a potem węglowego, spowodował ukształtowanie się dynamicznych ośrodków miejskich w Europie Środkowo-Wschodniej, co wiązało się również z rozwojem specyficznej obrzędowości i kultury górniczej. Warto dodać, że zorganizowano także bardzo pouczające zwiedzanie najstarszej i największej w Zabrzu zabytkowej Kopalni Węgla Kamiennego „Królowa Luiza”.

